

SITUAȚIA PAROHILOR ORTODOXE ROMÂNE DIN EPARHIA ARADULUI RĂMASE ÎN BANATUL SÂRBESC ȘI POZIȚIA EPISCOPIEI ARĂDENE (1919–1923)

Maria Alexandra Pantea*

Cuvinte cheie: români, sârbi, Primul Război Mondial, pace, biserică, protopop, episcopie, diplomați, frontieră, preoți, învățători.

Keywords: Romanians, Serbians, the First World War, peace, church, deanery, diocese, diplomats, border, priests, teachers.

The Case of Romanian Orthodox Parishes from Diocese of Arad Left in Serbian Banat and the Orthodox Diocese of Arad's Points of View (1919–1923)

(Abstract)

The end of the First World War contributed to the fall of the Austrian-Hungarian dualist state and to the rising of new nations in the center of Europe. In this context, through the Paris's Peace Treaty, new frontiers were shaped, concluding in the separation of Banat region between Romania and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. In 1919 the Banat region was claimed both by the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and Romania, which generated a very complex issue, debated and solved by the greatest diplomats of the time. The Banat county had a diverse multiethnic population, being claimed both by the Romania and Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, equally winners in the First World War, fact that made this issue more difficult.

The representatives of the major political powers analyzed the Banat situation in February 1919 and came up with a series of proposals which produced the dissatisfaction of both Romanian and Serb diplomacy. Setting new borders between Romania and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes was solved in August 10, 1920, when the Sèvres Treaty was signed, but its implementation has lasted several years and ended in 1924. Due to the new border lines, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes included more than 70 000 Romanians.

The historical resolutions of Paris regarding the frontiers between Romania and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes made the Diocese of Arad to engage in a series of activities due to the fact that several orthodox parishes laid beyond the Romanian frontiers. Such an example are the eight villages of Comloș Deanery with 15203 of Romanians. In this context Diocese of Arad, represented by Bishop Ioan I. Papp, consistorial secretary Vasile Goldiș, and many other political and cultural personalities stood up and engage in Banat's issue. Mihai Păcățean, Dean of Comloș and Arad's Diocese official, elaborated several reports describing the situation following the implementation of the decisions taken in Paris. He highlighted the fact that the orthodox's parishes outside the Romanian frontiers were isolated having serious communication problems because even the Post stopped working. Following the Paris decisions of the Great Powers, the Bishop of Arad, Ioan I. Papp, and several Arad's Diocese officials took actions both politically and religiously, by signing memoranda and reports to the Ruling Council and to Metropolitan of Sibiu aiming to allow the Romanians beyond the borders to form their own structures. In December 3/16, 1919, Bishop of Arad, Ioan I. Papp, wrote a letter to the "Most Venerable Metropolitan Consistory of Sibiu", emphasizing the fact that the solving the Romanians issue in Serbia can only be done diplomatically "through the country's government after hearing the opinion of the national-religious congress". During the same period, Mihai Păcățean asked the Ruling Council to financially intervene aiming to improve the life style of the Romanian priests from the Serbian Banat.

În 1919 ca urmare a prăbușirii Austro-Ungariei s-au produs modificări profunde în Europa Centrală, fapt ce a dus la trasarea unor noi granițe. În acest context Banatul a fost revendicat atât de Regatul Sârbo-Croato-Sloven, cât și de

România, fapt ce a făcut ca problema Banatului să fie una foarte complexă și să fie discutată și rezolvată de marii diplomați ai timpului. Considerat o zonă multiethnică și multiconfesională cu o populație diversă care aparținea mai multor etnii a fost revendicat atât de România, cât și de Regatul Sârbo-Croato-Sloven, ambele fiind state aflate în

* Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad, mariapan-tea82@gmail.com

tabăra învingătorilor, fapt ce a făcut ca problema Banatului să fie și mai dificilă. În rezolvarea problemei Banatului un rol important a revenit diplomației franceze care considera că disputa dintre români și sârbi putea „provoca o situație de criză în Balcani”¹. În februarie reprezentanții marilor puteri au discutat situația Banatului și au venit cu o serie de propuneri care au trezit nemulțumirea atât a diplomației românești, cât și a celei sârbești. În cele din urmă delegații francezi au propus în 13 martie 1919 „o soluție de compromis” prin care se stabilea în „linii mari frontiera română-iugoslavă așa cum se prezintă ea și azi”². Problema trasării noii granițe dintre România și Regatul Sârbo-Croato-Sloven s-a rezolvat în 10 august 1920, când a fost semnat acordul de la Sèvres, dar „delimitarea cu România decurgea încet astfel că s-a terminat definitiv abia la începutul anului 1924”³. Prin trasarea noilor granițe, în Regatul Sârbo-Croato-Sloven au rămas peste 70 000 de „apartenenți ai minorității naționale române”⁴.

În 1919 Eparhia Aradului a fost „puternic afectată din punct de vedere organizatoric”⁵ după trasarea liniei de demarcație dintre România și Regatul Sârbo-Croato-Sloven. Deciziile luate la Paris în problema trasării granițelor dintre cele două state au determinat Episcopia Aradului să se implice într-o serie de activități, pentru că unele parohii aflate în jurisdicția sa rămăneau Serbiei. În această situație erau opt comune bisericesti din Protopopiatul Comloș, Pustiniș, Chișoros, Toracul Mare și Mic, Ianchaid, Beba Veche, Ieca Română, Sacia Română. Potrivit documentelor în aceste localități din Protopopiatul Comloș rămase dincolo de linia de demarcație în 1919 erau 15.203 români. Episcopia Aradului, prin intermediul episcopului Ioan I. Papp, a secretarului consistorial Vasile Goldiș, dar și a altor personalități ale vieții politice și culturale, a luat poziție și s-a implicat în chestiunea Banatului, Episcopia fiind interesată de soarta credincioșilor rămași în Serbia. Episcopul Aradului, Ioan I. Papp, s-a implicat în problema trasării graniței pentru că avea un rol important în ierarhia bisericească, fiind, după decesul lui Vasile Mangra, loțiitor al mitropolitului, func-

ție pe care a deținut-o până în toamna anului 1919, când Nicolae Bălan a fost ales mitropolit al Ardealului. Un rol important a revenit protopopului Comloșului, Mihai Păcățean, care în 1919 era și funcționar al Episcopiei⁶ și a făcut o serie de rapoarte prin care a arătat situația creată ca urmare a punerii în practică a deciziilor luate la Paris. În 3/16 august episcopul Ioan I. Papp și protopopul Comloșului Mihai Păcățean l-au împuternicit pe administratorul protopopesc al Comloșului, Ștefan Cioroianu, ca pe baza „biletului de liberă trecere a frontierei să-ți poți exercita dreptul de organ de control asupra comunelor bisericesti a căror credincioși nu pot rămâne fără legătură canonică cu arhiereul lor legal”. A urmat vizita preotului din Comloș, Ștefan Cioroianu, care după ce s-a întors a realizat un raport ce a stat la baza demersurilor făcute de episcopie în lunile următoare. În raportul său Ștefan Cioroianu arată că sârbi l-au acuzat că colaborează cu preoții și învățătorii români rămași în Banatul sârbesc. Preotul mai arată că „opinia publică a presei sârbești este foc și pară contra românilor”⁷. Propune să se încheie un acord între biserica românească și cea sârbească și cere numirea unui preot care să raporteze periodic cele întâmplate în Serbia. În acest sens îl propune pe „părintele Magdu” din Ecica Română. Întors din Serbia constată că „școlile rămase la sârbi formează fortărețele românismului”⁸ și trebuie supravegheate cu cea mai mare atenție, fără a se tolera vreun amestec din afară. Plecând de la cele constatate de preotul Ștefan Cioroianu, în 24 august/6 septembrie 1919 protopopul trimite o scrisoare Consistoriului Diecezan Arad, arătând că după trasarea granițelor între români și sârbi „nu mai pot comunica” și nu mai poate să țină legătura „de o lună și mai bine” cu cele opt parohii din Protopopiatul Comloșului care au rămas în Banatul sârbesc. Mai arată că s-a ajuns în această situație dificilă și nu mai „funcționează poșta”⁹. Ca urmare a situației apărute în vara anului 1919 după stabilirea liniei de demarcație, Mihai Păcățean a făcut o serie de demersuri privind restabilirea legăturilor cu comunitățile românești rămase Serbiei. În acest sens a trimis Consiliului Dirigent din Sibiu o plângere, unde prezenta situația din Banat. Ca răspuns, Ioan

¹ Vasile Râmneanțu, *Istoria relațiilor româno-iugoslave în perioada interbelică*, Timișoara, Ed Mirton (2007), 20.

² *Ibidem*.

³ Mircea Măran, *Românii din Banatul sârbesc în anii interbelici 1918–1941*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca (2012), 18.

⁴ *Ibidem*, 19.

⁵ Virgil Valea, *Cultură și spiritualitate românească în Arad în perioada interbelică 1919–1940*, Ed. Vasile Goldiș University Press, Arad (2005), 155.

⁶ Din 1917 a activat mai mult la Arad, fiind numit membru al Senatului bisericesc, iar de problemele administrative se ocupa preotul din Comloș, Ștefan Cioroianu care era administrator protopopesc iar în 1920 a fost numit protopop al Comloșului.

⁷ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, Fond *xerografii*, dos. C. 32, f. 23.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 1.

Lupaș, reprezentant al Consiliului Dirigent, șef al resortului cultelor și instrucțiunii publice, a trimis în 8 octombrie 1919 episcopului arădean Ioan I. Papp o scrisoare prin care arăta că linia a fost trasată arbitrar și „sfâșie Banatul în două”. Mai cere ca în cazul în care împărțirea Banatului va rămâne definitivă să se realizeze o „consemnare amănuțită și exactă a parohiilor române rămase dincolo de linia de demarcație unde să se indice precis numărul sufletelor, starea materială a parohiilor și instituțiile culturale românești”¹⁰. Ioan Lupaș mai arată că așteaptă și o propunere privind modul în care pot fi organizați credincioșii, astfel încât să nu-și piardă cu „desăvârșire contactul” cu ierarhia Bisericii Ortodoxe Române.

În urma propunerii reprezentantului Consiliului Dirigent Ioan Lupaș, protopopul Mihai Păcățean a realizat o serie de rapoarte privind situația parohiilor rămase în Banatul sârbesc. Printre documentele păstrate în arhiva Arhiepiscopiei Aradului am identificat o evidență a comunelor bisericesti care au rămas dincolo de linia de demarcație în 1919, dar și o consemnare a bunurilor parohiilor. Potrivit documentelor, în localitatea Beba Veche erau 1689 de români și activau trei preoți: Demitrie Blaga, de 59 de ani, era paroh și avea o vechime de 33, era văduv, Andrei Blaga, în etate 30 de ani, vechime 3 ani, era preot capelan și era căsătorit, Alexiu Chisvzan, în etate 40 ani, vechime 13 ani, era preot paroh. Pe lângă acești preoți activa și învățătorul Ioachim Munteanu. În localitate era o biserică ortodoxă românească evaluată la 16.000 coroane, o casă în valoare de 22.000 coroane, 78 de jugăre pământ al bisericii, evaluat la 55.000 coroane, o școală valorând 7000 de coroane, pământ al școlii, 3 jugăre, în valoare de 3000 de coroane. Averea mobilă și imobilă a bisericii era evaluată la 25.000 coroane, la care se mai adăugau fonduri și fundații care totalizau 15978 coroane și 43 de fileri, în timp ce bunurile școlii erau evaluate la 600 de coroane. În total bunurile parohiei ajungeau la 122.078 coroane și 43 de fileri.

O importantă comunitate românească a rămas și în Toracul Mic, unde în 1919 erau 3087 suflete păstorite de preoții Eugen Muntean, de 35 de ani, care avea o vechime 10 ani și era paroh și Stefan Petrovici, de 26 de ani, cu vechime de 2 ani și jumătate. Mai activau și învățătorii Nicolae Oncu, Elena Oncu, A. Talpoș, Demian Terlai. Potrivit datelor din conscripția realizată de protopopul Comloșului, în 1919 parohia avea o biserică evaluată la 20.000 coroane, 63 de jugăre pământ

bisericesc care valora 64.500 coroane, la care se mai adaugă 8 jugăre pământ al școlii care era evaluat la 8621 coroane, două edificii școlare, valorând 20.000 coroane. Averea materială a bisericii era de 10.000 coroane, la care se mai adăugau fonduri și fundații care aveau un capital de 20.335 coroane și 33 fileri. Avere școlii consta în bunuri materiale reprezentând 1000 de coroane la care se mai adaugă și fonduri și fundații cu un capital de 9686 coroane. În total averea parohiei raportată în 1919 era de 154.143 coroane și 75 fileri.

Potrivit documentelor din 1919, cea mai bogată comunitate era în Toracul Mare, unde activa ca preot paroh Gheorghe Tedor care avea o vechime de 26 de ani. Mai activau și învățătorii Iuliu Rasa și Teodor Starinovici. În localitate exista o biserică românească evaluată la 90.000 coroane, o casă parohială valorând 8.000 coroane, o casă pentru alte scopuri valorând 14.200 coroane, 64 de jugăre pământ bisericesc valorând 104.000 coroane, două edificii școlare în valoare de 14.000 coroane, 9 jugăre pământ al școlii valorând 12.800 coroane, la care se mai adaugă bunurile materiale ale bisericii de 43.000 coroane și bunurile școlii în valoare de 2.602 coroane și 33 de fileri și capitalul fondurilor și fundațiilor școlare care ajungea la 3183 coroane și 17 fileri. În total averea parohiei era de 310.754 coroane și 19 fileri.

Într-o situație și mai dificilă era parohia din Iancahid, unde nu exista școală confesională. Aici au rămas 1.242 de români, păstoriți de Nicolae Raichici care avea 60 de ani și o vechime de 34, fiind administrator parohial. Potrivit conscripției din 1919, în localitate exista o biserică evaluată la 15.000 coroane, 37 de jugăre pământ bisericesc valorând 27.400 coroane, la care se mai adăugau 6 jugăre pământ școlar reprezentând 4.600 de coroane. Avere bisericii ajungea la 5.024 coroane și 31 fileri, în timp ce averea școlii era reprezentată de bunuri materiale valorând 160 de coroane. În total averea parohiei ajungea la 69.175 coroane și 31 fileri.

În Sarcia Română au rămas după trasarea liniei de demarcație 1.358 de suflete, păstorite de preot paroh Gherasim Andru, de 30 ani, cu vechime de 6 ani și activau și doi învățători, Ivan Rolar și Florica Bujor. Potrivit conscripției din 1919, în localitate era o biserică românească evaluată la 20.000 coroane, 37 de jugăre pământ al bisericii care valora 25.800 coroane, la care se mai adăugau 4 jugăre pământ al școlii valorând 3.200 coroane. Mai erau două edificii școlare care erau evaluate la 13.000 coroane și bunuri materiale ale bisericii care valorau 8.138 coroane și 10 fileri, la care se

¹⁰ AAORA, dos. 35 II-1914, f. 2657.

mai adăugau 5.439 coroane reprezentând venitul fondurilor și fundațiilor bisericești. Avera școlii consta în bunuri materiale în valoare de 1.577 coroane și 84 fileri și un capital de 160 coroane și 48 fileri. În total 77.316 coroane și 37 fileri.

În Pustiniș în 1919 erau 433 de suflete păstorite de preotul paroh Dimitrie Colta, de 73 de ani, cu vechime 46, iar învățător era Iuliu Giulzan. Potrivit conscripției, în localitate era o biserică românească evaluată la suma de 10.000 coroane, 25 de jugăre pământ al bisericii valorând 7.200 coroane, o școală evaluată la 10.000 coroane, în timp ce bunurile materiale ale bisericii erau de 2.470 coroane și 46 fileri, iar capitalul fondurilor și fundațiilor era de 5.000 coroane, la care se mai adăugau bunurile materiale ale școlii de 500 de coroane. În total parohia avea în 1919 o avere de 35.170 coroane și 46 de fileri.

Cea mai numeroasă comunitate era în Ecica Română unde au rămas 3373 de români și activa ca administrator parohial Valeriu Magdu, în etate de 55 de ani, cu o vechime de 27 de ani și erau patru posturi învățătoarești, dintre care unul vacant. Activau ca învățători Valeria Magdu, Iuliu Magdu și Ștefan Alep¹¹. Potrivit conscripției din 1919 în localitate era o biserică românească evaluată la 38.000 coroane, la care se mai adaugă 32 de jugăre de pământ al bisericii valorând 52.800 coroane, o școală evaluată la 16.000 coroane și 4 jugăre de pământ în valoare de 8.915 coroane. Bunurile bisericii erau evaluate la 12.623 coroane la care se mai adaugă fondurile și fundațiile bisericești care erau de 30.362 coroane și 20 fileri. Avera școlii era de 988 coroane și 1461 de coroane reprezentând fondurile și fundațiile școlare. În total averea parohiei era de 161.149 coroane și 21 fileri¹².

O situația aparte era în localitatea Chisoros unde au rămas 578 de suflete dar încă din 1919 comunitatea se confrunta cu probleme dificile ca lipsa unui învățător roman. Comunitatea era păstorită de preotul Liviu Rada, în etate de 47 de ani, cu o vechime de 22. Potrivit conscripției din 1919, nu exista biserică, dar exista un capital de 1.600 de coroane la care se mai adăugau o casă parohială evaluată la 4.000 coroane, 2 jugăre pământ al parohiei evaluat la 2.540 coroane, la care se mai adaugă averea în bunuri materiale de 4.980 coroane și 11 fileri și fondurile și fundațiile care reprezentau 3087 coroane și 64 fileri. Bunurile școlare reprezentau 441 coroane. În total averea parohiei era de 16.648 coroane.

¹¹ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, Fond *xerografii*, dos. C. 32, f. 12.

¹² *Ibidem*, f. 20.

Pornind de la cele constatate, protopopul Mihai Păcățean și episcopul Ioan I. Papp au făcut, începând cu toamna anului 1919, o serie de demersuri pentru a îmbunătăți situația materială a preoților români și a învățătorilor rămași dincolo de linia de demarcație. În 12/25 septembrie 1919 a fost trimisă o cerere Consiliului Dirigent din Sibiu prin care se solicita distribuirea cincinalelor pentru preoții rămași la sârbi. Consiliul Dirigent a cerut în 8 octombrie 1919 realizarea unei consemnări despre parohiile noastre de dincolo de linia de demarcație, indicând numărul sufletelor, starea materială a parohiilor, instituțiile culturale românești și „izvoarele financiare de care sunt susținute”. Potrivit celor raportate de Mihai Păcățean, cele cerute de Consiliul Dirigent au fost realizate, iar pe data de 3/16 decembrie 1919 „ne-am exprimat opinia că organizarea și administrarea acelor credincioși se poate regula numai pe cale diplomatică de guvern după ascultarea Prea Sfântului Sinod episcopesc”¹³. Ca urmare a demersurilor făcute în plan politic de episcop și protopop, reprezentantul Consiliului Dirigent, Onisifor Ghibu, secretar general al resortului cultelor și instrucțiunii publice, a trimis în 26 decembrie 1919 o scrisoare Consistoriului Diecezan Arad, unde vorbea de ajutorarea preoților rămași dincolo de linia de demarcație, prin intervenția președintelui Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, care a cerut să se intervină la guvernul de la Belgrad pentru a „înlesni comunicare preoțimii noastre din Banat cu autoritățile bisericești garantând sârbilor rămași în România aceleași drepturi”¹⁴.

Demersurile începute de Mihai Păcățean au continuat atât pe linie bisericească, cât și administrativă, atât episcopul, cât și protopopul făcând o serie de demersuri care aveau ca scop îmbunătățirea situației preoților și a credincioșilor rămași în Banatul sârbesc. În 3/16 decembrie 1919 episcopul Aradului, Ioan I. Papp, a trimis o scrisoare Prea Venerabilului Consistoriu Mitropolitan din Sibiu, unde arăta că rezolvarea problemelor românilor din Serbia se poate face numai pe cale diplomatică „prin guvernul țării după ascultarea opiniei congresului național-bisericesc”. Demersuri a făcut și protopopul Mihai Păcățean, care în decembrie 1919 arăta că a rugat Veneratul Consistoriu Mitropolitan să intervină la guvernul țării „pentru a ne putea îngriji de administrarea credincioșilor noștri dar până azi nu am primit răspuns deci nu am luat nici o dispoziție cu atât mai vârtos am avut posibilitatea și dreptul garantat să putem subșterne

¹³ *Ibidem*, f. 39.

¹⁴ *Ibidem*, f. 13.

corespondențe și raporturi oficiale cu numitele parohii”.

Problema divizării Banatului și a organizării românilor rămași dincolo de linia de demarcație a fost discutată în mai multe ședințe ale Consistoriului arădean din 1919. Potrivit raportului nr. 2507/1919, conducerea Episcopiei Aradului a intervenit și a cerut atât Venerabilului Consistor Mitropolitan, cât și Consiliului Dirigent să se îngrijească de situația românilor rămași dincolo de linia de demarcație. Demersurile Episcopiei arădene au determinat Consiliul Dirigent să discute despre situația românilor rămași dincolo și prin decizia nr. 17296 din 1919 acesta anunța Episcopia că s-au făcut „pași de lipsă la guvernul de la Belgrad însă fără nici un rezultat”¹⁵. În cele din urmă Consistoriul a decis în 1919 că în „afacerea credincioșilor din dreapta Mureșului vom interveni după ce se va regula așa numita linie Clemenceau”¹⁶. În raportul general al Consistoriului Arad privind activitatea pe anii 1918 și 1919 se arată situația din Protopopiatul Comloșului, iar administratorul protopopesc din Comloș, Ștefan Cioroianu, prin actul nr. 1532-919, a raportat că, în urma trasării liniei demarcaționale între români și sârbi, opt comune bisericesti din protopopiatul B. Comloș au rămas în teritoriul sârbesc. În cele opt comune trăiau 15.203 români și erau „7 biserici, 10 preoți, 11 parohii sistematizate 14 învățători 18 posturi învățătoresți sistematizate cu 18 sale de învățământ deplin corespunzătoare 340 jugăre, 1172 stânjeni pământ proțesc sesional și pământ bisericesc 36 jugăre, 893 stânjeni pământ școlar”¹⁷. În același raport se mai arată că s-a mai realizat și o evaluare a bunurilor parohiilor rămase dincolo de linia de demarcație și că „averile mobile și imobile fonduri și fundațiuni evaluate în bani dau suma totală de 946.436 coroane și 64 fileri”¹⁸.

În problema trasării graniței un rol important a revenit protopopului Comloșului, Mihai Păcățean, și administratorului protopopesc, preotul din Comloș, Ștefan Cioroianu. Mihai Păcățean a fost omul de încredere al episcopului Aradului și a semnat o serie de rapoarte privind situația românilor din parohiile banățene. Pentru meritele sale a fost ales în 1920 asesor referent al Senatului bisericesc din Consistoriul Arad, fapt ce a făcut ca scaunul

protopopesc din Comloș să rămână vacant și să fie ocupat de preotul paroh din Comloș, Ștefan Cioroianu, care a fost „intoduc în oficiu”¹⁹ în 30 ianuarie 1920²⁰.

În privința trasării graniței și a rezolvării problemelor cu care se confruntau românii bănățeni, episcopul Ioan I. Papp a fost susținut și de secretarul Episcopiei din Arad, Vasile Goldiș, care în 1919 s-a impus ca un important om politic al României Mari. Date interesante despre trasarea granițelor se regăsesc în corespondențele celor doi. În februarie 1919, în calitate de membru al Consiliului Dirigent²¹, acesta îl înștiința pe episcopul arădean de cele discutate la Paris de comisia militară a aliaților în privința trasării noilor granițe. Vasile Goldiș îl anunța pe episcop și de situația Banatului, considerând că „sârbi nu vor primi nimic”, dar amintea de pretențiile ungarilor asupra unei părți din Banat. Politicianul arădean își exprima speranța că în urma intervenției Reginei Maria la șefii delegațiilor engleză și franceză, Banatul să revină în totalitate României. Vasile Goldiș a avut mai multe intervenții în parlamentul de la București, prin care a cerut ca întreg Banatul să revină României. În iunie 1919 Vasile Goldiș a revenit cu noi date privind situația la frontiera de vest. În scrisoarea trimisă de Vasile Goldiș episcopului Ioan I. Papp se arată că veștile de la Paris nu sunt chiar bune și românii se confruntă cu mari greutăți, iar Clemenceau a devenit „dușman fățiș”. Analizând situația Banatului, Vasile Goldiș o consideră ca fiind „disperată”, pentru că România pierde Torontalul, care va reveni sârbilor, dar „mai pierdem Vârșețul și Biserica Albă cu toate comunele puternice românești ce le împresoară”. Politicianul arădean scoate în evidență poziția ardelenilor, care grupați în jurul Consiliului Dirigent au decis să nu facă parte din „nici un guvern care ar semna pacea cu pierderea Torontalului, a comunelor românești dinspre unguri și a cluzelor atât de jignitoare ce privesc suveranitatea statului și interesele lui economice”²².

¹⁹ *Protocolul ședințelor Sinodului eparhial din Dieceza ortodoxă română a Aradului ținute în 1921*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane (1921), 74.

²⁰ În raportul general al Consistoriului plenar ortodox român din Arad despre activitatea sa pe anul 1920 se arată la punctul 3 că „protopopiatul vacant al B-Comloșului s-a ocupat prin alegerea și numirea de protopresbiter pentru acest tract a Prea Onor. Domn Dr. Ștefan Cioroianu care a fost introdus în oficiu”.

²¹ Până în martie Vasile Goldiș a condus resortul cultelor, apoi a fost numit ministru fără portofoliu la București.

²² Vasile Goldiș, *Corespondență. (1888-1934) Scrisori trimise*, vol. I, Cluj-Napoca, Ed. Dacia (1992), 231.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Protocolul ședințelor Sinodului eparhial din Dieceza ortodoxă română a Aradului ținute în 1918-1920*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane (1920), 159.

¹⁷ *Ibidem*, p. 158.

¹⁸ *Ibidem*.

Ca urmare a demersurilor făcute de Episcopia Aradului, în 20 aprilie 1921 mitropolitul primat Miron Cristea trimite o scrisoare episcopului Ioan I. Papp, unde arată că „oficialitatea iugoslavă purcede în modul cel mai neuman și nedrept chiar și nelegal față de cetățenii din Banatul rămas Iugoslaviei care nu sunt sârbi”. Mitropolitul arată că sunt în pericol averile bisericesti și școlare și cere intervenție pe cale diplomatică pentru apărarea intereselor noastre a „dreptății și a tratatului de pace de la Trianon”²³.

Situația românilor rămași dincolo de linia de demarcație s-a înrăutățit în perioada 1919–1923 pentru că în comunitățile românești a apărut o stare de dezordine, iar în urma măsurilor luate de autoritățile sârbe numeroși preoți și învățători au decis a se retrage în România. Datorită situației care s-a extins și în parohiile ce țineau de Episcopia Aradului în august 1922 episcopul Ioan I. Papp a fost anunțat de Consistoriul Mitropolitan despre plângerile trimise din Banatul Sârbesc în legătură cu părăsirea unor posturi de către preoții și învățătorii români care au cedat în fața presiunilor făcute de autorități și au trecut în Banatul românesc unde „ocupau alte funcții publice”²⁴. În document se arată că numeroase comune au rămas fără preoți și învățători, iar guvernul i-a înlocuit cu alții de origine sârbă, rusă sau bulgară. Un astfel de caz era în Toracul Mic unde din cele cinci posturi de învățători ale școlii confesionale române doar unul era ocupat de un învățător român în timp ce „două cadre aparțineau etniei sârbe, iar două etniei ruse”²⁵. Ținând cont de situația creată episcopul Ioan I. Papp l-a înputernicit pe protopopul Ștefan Cioroianu a vizita parohiile arădene care au rămas dincolo de linia de demarcație și a verifica situația constatând care sunt motivele pentru care preoții și învățătorii le-au abandonat „lasând poporul fără conducători”²⁶. Protopopul i se mai cere să constate dacă preoții și învățătorii sunt persecutați de stat și să se indice prin ce mijloace, astfel încât Episcopia Aradului să poată interveni „pe cale diplomatică pentru respectarea angajamentelor luate față de ocrotirea minorităților”²⁷.

Problemele românilor din Banatul sârbesc au fost dezbătute și în ședințele Sinodului Eparhial Arad. În ședința din 26 aprilie/9 mai 1921

primarul Timișoarei, Aurel Cosma, dar și membru al Senatului, a prezentat raportul consistorial nr. 369/1921 unde arată că în cercul Toracul Mare, care în prezent „se află sub ocupație sârbească nu se poate alege nici deputați mireni nici cei din cler”²⁸ pentru sinodul eparhial, din cauză că autoritățile sârbești nu au permis nici adunarea preoților, nici a credincioșilor. În urma prezentării raportului Consistoriul a decis „a stării și pe mai departe la forurile competente ca afacerea aceasta să se reguleze”, iar școlile și bisericile rămase dincolo de graniță să nu „sufere nici o împiedicare”²⁹.

Problema trasării noii granițe dintre România și Regatul Sârbo-Croato-Sloven s-a rezolvat la nivel diplomatic în 10 august 1920, când a fost semnat acordul de la Sèvres, dar problemele comunităților românești rămase dincolo de linia de demarcație au continuat și au fost în atenția episcopiei arădene. Demersurile episcopului au continuat și în 24 septembrie 1921 a trimis o scrisoare Consistoriului Mitropolitan din Sibiu: „Rugăm respectos pe Prea Venerabilul Consistoriu Mitropolitan să binevoiască a solicita la guvernatori asigurarea dreptului bisericii noastre bazat pe principiul de reciprocitate de a se putea îngriji liber și neconturbat de administrarea acelor credincioși cu cât unele comune bisericesti au rămas fără preot și învățător iar corespondența cu acele comune este aproape imposibilă sau se poate face cu greutate”³⁰.

În 1920–1921, ca urmare a demersurilor făcute atât de conducerea Bisericii Ortodoxe Române, cât și de clasa politică, problema Banatului a devenit una prioritară pentru diplomația românească și sârbească, care au contribuit la formarea Micii Antante, apoi în 1921 a fost semnat Tratatul de Alianță definitivă dintre România și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, creându-se astfel condiții favorabile pentru rezolvarea problemelor românilor rămași în Banatul sârbesc. Ca urmare a demersurilor făcute în plan diplomatic, în 1921 guvernul de la Belgrad „și-a luat sarcina de a analiza problema bisericească – școlară în Banat și de a purta tratative cu partea românească în scopul încheierii unui acord pe această temă”³¹ Trasarea graniței de către marile puteri a determinat nemulțumirea atât a României, cât și a Regatului Sârbo-Croato-Sloven, fapt ce a făcut ca în anii care au urmat să înceapă o

²³ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, Fond *xerografii*, dos. C. 32, f. 37.

²⁴ Vasile Pop, Vasile Popeangă, *Episcopia Aradului în vremuri de răscruce 1918–1940*, Arad, Ed. Episcopiei (2006), 126

²⁵ Gligor Popi, *Parohia și biserica din Toracul Mic*, Novisad (2001), 175.

²⁶ Vasile Pop, Vasile Popeangă, *op. cit.*, 126.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ AAORA, dos. 35 II–1914, f. 2570.

²⁹ *Protocolul ședințelor Sinodului eparhial din Dieceza ortodoxă română a Aradului ținute în 1921*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane (1921), 29.

³⁰ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, Fond *xerografii*, dos. C. 32, f. 42.

³¹ Mircea Măran, *op. cit.*, 23.

perioadă de negocieri, „căutări și rezolvări pașnice, parcurse în spațiu și timp prin convorbiri reciproce avantajoase”³².

În urma acestor demersuri românii au fost integrați în granițele unui stat străin, dar li s-au asigurat unele drepturi și au putut a-și crea societăți

---

³² Stelian Mândruț, *Stabilirea frontierei Banatului după Primul Război Mondial (1918–1924). Impact și consecințe*, în *SIB*, XXIII-XXV, Ed. Universității de Vest, Timișoara (2001), 135.

culturale prin care să își cultive identitate națională. Din 1923 a început o perioadă de reorganizare a românilor lucrare care a fost opera preoților care au rămas și au jucat un rol important în organizarea comunităților românești. Istoricul Mircea Măran, bun cunoscător al problemei, consideră că în această perioadă „clerul a jucat un rol crucial în viața social politică și economică”³³.

---

³³ Mircea Măran, *op. cit.*, 23.

